אלו מברכין ברכה ראשונה וכוללין של ירושלים בשל ארץ וחותמין בשל ארץ אבל אם היו עושין עמו בסעודן או שהיה בעל הבית אוכל עמהן הרי אלו מברכין ארבע דבית ר' ינאי עבדן לה כמטבע ברכה *מהו להזכיר בה מעין המאורע א"ר אבא בר זימנא ר' זעירא [א] היה מזכיר בה מעין המאורע א"ר ירמיה הואיל וחש לה ר' זעירא צריכין אנו מיחוש. תני *מברכין על הדגן כשהוא מן המובחר קלוסקין ושלימה של בעל הבית אומר [ב] על הקלוסקין פרוסה של קלוסקין ושלימה של בעל הבית [ג] אומר על השלימה של בעל הבית פת חיטין ופת שעורין אומר על של חוטין פרוסה של חטים ושלימה של שעורים אומר על הפרוסה של חטין פת שעורין ופת כוסמין [ד] אומר על של שעורין והלא של כוסמין יפה ממנה אלא שזו ממין שבעה וזו אין ממין שבעה ר' יעקב בר אחא בשם ר' זעירא דר' יודה היא *דר' יודה אמר אם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך. [ה]פת טמאה ופת טהורה ר' חייא בר ווא אמר אומר על הטהורה [ו] פת נקייה טמאה ופת קיבר טהורה ר' חייא בר אדא בשם ר' אחא על איזה מהן שירצה יברך. *קורא ר' יעקב בר אחא בשם שמואל אומר עליו בורא פרי העץ תנא ר' חלפתא בן שאול [ז] שהכל נהיה בדברו תני ר' יהושע בורא מיני דשאים מתניתא *דר' אושעיא פליגא עילויי ואילו הן מיני דשאים הקונרס והחלימה והדמוע והאטד:

הלכה

דכפה"א וע"כ צריך להחתים על האדמה ועל פרי האדמה. וא"כ במטבע זו לא נטבעה הברכה מעין ג'. ע"ז קאמר הגמ' דשפיר יכול לחתום בברכה מעין ג' אף לא לפי המטבע שנטבעה בברכה זו ושפיר יכול לברך ברכת מעין ג' לפי המין שאכל ולא נקרא משנה ממטבע דברכה זו דנעשות כברכת פועלים דתני הפועלין שהי' עושין מלאכה אצל בעה"ב הרי אלו מברכין ברכה ראשונה וכוללין ירושלים בשל ארץ וחותמין בשל ארץ אלמא דבברכה של מעין ג' דהוא כנגד הג' ברכות מזון וארץ וירושלים מצינו שחולק איתן במטבע אחרת לא כמטבע של ברכה זו דבמקום ברכה מעין ג' אומר ברכה מעין ב' ואומר ברכת הזן בפני עצמו וע"כ אינו חותם רק על הארץ לבד אבל לא על הארץ ועל המחי' משום דברכת הזן כבר בירך בפני עצמו אלמא דהרשות בידו לשנות במטבע זו במקום דצריך כגון הכא בפועלין דלא סגי להן בברכה אחת לחוד. וה"נ במקום דצריך לשנות במטבע זו בברכת מעין ג' מיתר ורק דיהא מוזכר ג' ברכות הללו. ע"ז קאמר דבית ר' ינאי עבדין לה כמטבע ברכה. פי' דברכת הפועלין שאני דהוא כטבע הברכה דכן התקינו חכמים מתחילה והוטבע ברכה בנוסח זה לגבי פועלין. אבל בשינוי אחר הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות:

אפיק

אלא ברכה הראשונה כתקנה ובשנייה כוללין לירושלים בברכת הארץ וחותמין בשל הארץ על הארץ ועל המזון וה"נ בברכה מעין ג' כן: עבדין לה כמטבע ברכה. בהא דלחתום על הארץ במעין ג' היו עושין כן לכל ברכות מעין ג' בין דחמשת המינין ובין דיין ופירות דז' מינין היו חותמין בכולן על הארץ: מהו להזכיר בה מעין המאורע. בשבת ויו"ט ור"ח: תני. בתוספתא פ"ד: כשהוא מן המובחר. כלומר מברך על המובחר שלפניו כדמפרש ואזיל: קלוסקין ושלימה של בע"ה. היו לפניו פת גלוסקא יפה ושניה של קיבר ושל בע"ה כמו שעושה הבעל הבית בביתו ושתיהן שלימות מברך על השלימה של גלוסקא: על השלימה של בעל הבית. אף על פי שהגלוסקא יותר יפה מברך על של בעל הבית והיא של קיבר הואיל ושלימה היא הוי מן המובחר: אומר על הפרוסה של חטין. אע"ג דשל שעורין שלימה היא אפ"ה הואיל ושני מינין הן מברך על הפרוסה של חטין דמין המובחר הוא: דר' יודה היא. דקפיד על מין שבעה כדתנן במתני' דלקמן: פת טמאה. שלא נזהר לעשותה בטהרה: על איזה מהן שירצה יברך. דהואיל והטהורה פת קיבר היא מברך על הטמאה אם ירצה דנקיה היא: קורא. הוא רך של דקל של הענפים הנוספים בכל שנה ובשנה זו הוא רך ובשנייה מתקשה ונעשה עץ ואפליגי מה מברכין עליו: מתניתא דר' אושעיא פליגא עילוי. ברייתא דר' אושעיא חולק על הא דר' יהושע דקתני דאינו בכלל דשאים אלא הקונרס וכו' שהן מיני ירקות כדתנינן בכלאים והאטד הוא ג"כ בכלל דשאים אבל לא קורא של דקל:

הלכה

עין משפט נר מצוה

ל

א מיי' שם פ"ג הל' ג סמ"ג שם טוש"ע שם סי' ר"ת סעי' יב

לא

ב ג ד ה מיי' פ"ז מהל' ב סמ"ג שם טוש"ע או"ח סי' קס"ח סעי' א יד ס

לב

ו מיי' פ"ח שם הל' ו סמ"ג שם טוש"ע שם סי' נד סעי' א

מסורת הש"ס

ע' תוס' ברכות מד. ד"ה על

תוספתא פ"ד. וע' בתוס' ברכות לט: ד"ה אבל.

ברכות מ:

ברכות לו.

ירושלמי כלאים פ"ה בסופו.

גליון הש"ס

[ה] פת טמאה כו' ע' בט"ז וב"ח ביו"ד סי' קיב. ובשו"ת גאוני בתראי סי' ו. ובשו"ת ב"ח החדשות סי' כז וע' בליקוטי פרמב"ן בברכו':

מראה הפנים

מחמשת המינין ועשוי כמעשה קדרה בתחלה בורא מ"מ ולאחריו מעין ג' וזהו כר' חנינא דהכא דקאמר בהדיא כן כל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ומחמשת המינין וכו' וא"כ אלו הן מעשה קדירה ממש ומכאן הוא דלמד לרוב דברים שהוזכרו בדבריו שם משום דלא אשכחן שום אמורא דפליג עלי' דר"ת והא דר' ירמיה ודר' יוסי נראה לע"ד דהיה מפרש בענין אחר ממה שפירשו התוס' וזה דהא דלעיל מיני' קאמר להא דפסק ר' חנינא גבי סולת וחליטה של חמשת המינין וכל שאינו מחמשת המינין קאמר ר' יונה דשלחו לשאול וכו' ומסיק ר' יוסי דבתחלה מברך שהכל ועל זה קאמר הש"ס דר' ירמיה בעי הדין דאכל סולת מהו למיברכה בסופה ודעתו היה למיבעי על ההיא סולת דאמרן שאינו מחמשת המינין דקאמרת בתחלה שהכל ומהו שצריך שיברך אחריה וטעמא דמספקא ליה כדלקמן ור' יוסי קס"ד דעל סולת סתם ואפי' מחמשת המינין קא מיבעיא ליה והלכך היה מתמה והכן לא אכל ר' ירמיה סולת מיומוי בתמיה וכי להכי לא אכל מימיו קליות של ה' מינין שהן מזון הרבה שאינו יודע מהו הברכה אחרונה והיאך היה נוהג בעצמו כל ימיו ומשני לית צורכה דאי לא כלומר לא כדקס"ד דהבעיא דיליה על סולת שהוא מחמשת המינין דהדיא פשיטא ליה כדר' חנינא וכי קא מיבעיא וצריכא ליה דאי לא מחמשת המינין היא דאמרינן דבתחלה שהכל ומספקא ליה אם צריך ברכה אחרונה והיינו כנ"ר או דילמא א"צ ברכה לאחריה כלל וכחכמים דלעיל גבי אורז דסברי דהואיל דאינו מחמשת המינין א"צ כלל לברכה אחרונה והא גופה הוא מספקא ליה אם הלכה כחכמים דהתוספתא או כרבי וכר"ג כדלעיל אבל בסולת דחמשת המינין והוא עשוי כמעשה קדרה כר' חנינא הוא דס"ל וזהו דעתו של הרמב"ם לענ"ד בעולה הפי' בהא דר' ירמיה וכדר' יוסי דקאמר והכן שהוא לשון תמיה ובשינויא לית צורכא וכו' הכל כהוגן דאלו לפי' התוספות דהאי והכן לא אכל בניחותא הוא א"כ מאי האי דקאמר לית צורכה דאי לא אם לפרש טעמיה דר' ירמיה על שלא אכל משום דמספקא ליה הא כבר קאמר להא ר' ירמיה בעי וכו' ואין כמשמע שגי' אחרת היתה להם וכן הביא הרא"ש כמו שהיא לפנינו אלא דנראה כמו שפירשנו ונכון הוא:

עבדין לה כמטבע ברכה. כדפרישי' דלענין שחותמין בה על הארץ ואפילו בברכת היין וכמ"ש הטור בסי' ר"ח ולא כאותן שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן ויש לפרש נמי דאברכת פועלים קאי שהוזכרה ג"כ לעיל בפ"ג וקאמר דבית ר' ינאי היו עושין להן כמטבע ברכה שיכללו של ירושלם בשל ארץ ובהא דקאמר להזכיר במעין שלש ממעין המאורע כבר הסכימו רוב הפוסקים לזה מדהכא וכתבו וכן עמא דבר:

קלוסקין ושלימה של בעל הבית וכו'. האי תוספתא הלכתא היא וכר' יוחנן דהתם בפרקין דף ל"ט ע"ב דאמר שלימה מלוה מן המובחר היא והיינו אפילו הפרוסה נקיה וגלוסקא והשלימה של פת קיבר לעולם מברכין על השלימה כל זמן שתיהן של מין אחד הן ואין צריך בזה לתת הפרוסה בתוך השלימה כן הוא דעת רוב הפוסקים כמוזכר בטור סי' קס"ח וכן הוא דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל בפ"ז בהלכה ד' דלא קאמר התם רב נחמן בר יצחק ויצא שמים יוצא ידי שניהן מנית הפרוסה וכו' אלא דוקא בשני מינין כדקאמר התם לעיל אבל פרוסה של חטים ושלימה של שעורים דברי הכל מברך על הפרוסה של חטים ועלה קאמר ירא שמים יוצא ידי שניהן וכלומר של שני המינין וכ"כ הרמב"ם שם ולא כפירש"י ז"ל שפי' שם דקאי על פלוגתא דרב הונא ור' יוחנן דפליגי בפתיתין ושלימין והן של מין אחד. ולישנא דשניהן דייק ליה דאי על פרוסה של חטין ושלימה בשעורין קאי שתיהן מיבעי ליה וכבר כתב הרא"ש ז"ל דבהרי"ף כתוב ידי שתיהן והיינו ידי שתי הלחמים. ולמאי דפרישית נוכל לקיים גי' הש"ס שניהן על שני המינין קאי והיינו הך. וכן למדו התוס' והרא"ש מהא דלקמן פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה על איזה מהן שירצה יברך דה"ה פת נקיה של עכו"ם ופת קיבר של ישראל ואינו נזהר מפת של עכו"ם על איזה מהן שירצה יברך וסיימו התוס' אבל ר"ש נוה לסלק הפת לבן של עכו"ם מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא. ומשמע מדבריהם דאפילו אינו נזהר מפת של עכו"ם ויאכל ממנו אח"כ אפ"ה בשעת הברכה יסלקנו. אבל בתרומת הדשן סי' ל"ב כתב אע"פ שנהגו רבותינו כמו שליוה השר מקולי מ"מ בגוונא שהבעה"ב אינו נזהר מפת עכו"ם ואינו רוצה לאכול בכל הסעודה כ"א אותו פת נקיה של עכו"ם צריך לבלוע על הפת נקיה דהא דאמרינן המוקדם בפסוק קודם וכן החשוב או החביב קודם היינו שיהא דרוצה לאכול מאניהם אז אולינן בתר מוקדם או חשוב או חביב אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאידך לא מחויב לאכול מן המוקדם או חשיב או חביב כדי להקדימו אפי' שהוא לפניו כך נראה מתוך הסברא והדעת מכרעת ואין נראה דצריך ראיה ואע"ג דבני ביתו רצונם לאכול מן הפת הכשר והוא בולע עליהם מ"מ איהו עיקר ואזלינן בתריה הואיל ופסק ירושלמי דעל איזה מהן שירצה יברך אפילו היכא דבעי למיכל מתרוייהו ואי קשיא לן אסברין דלעיל מהא דאמרינן בפ' כיצד מברכין רב חסדא ורב המנונא הוי יתבי אייתי לקמייהו תמרי ורמוני שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא א"ל רב חסדא לא ס"ל למר הא דאמר רב יוסף כל המוקדם בפסוק קודם לברכה וכו' ומאי קשיא ליה דילמא לא הוי בעי למיכל מרמוני ולכך בירך אתמרי י"ל דלבתר דאכל מרימוני הקשה לו וכו' עכ"ל והשאר תמצא הועתק בב"י שם. ולפי דבריו ז"ל הא דאמר לקמן הכא פת שעורין ופת כוסמין וכו' הוה קשה אכלל זה דהא משמע אע"פ שהוא רוצה לאכול מן הכוסמין ולא מן השעורים אפ"ה מברך על של שעורים מפני שהוא ממין ז' שהרי אמר והלא של כוסמין יפה ממנה וצ"ל דלפי דעתו הוא דקאמר והלא של כוסמין יפה ממנה לאו דמשום דבודאי יאכל מן הכוסמין מפני שיפה הוא ולא יאכל מן השעורין אלא דטעמא דבליעה לחוד הוא דקאמר כלומר אע"ג דאמרינן לעיל דמברך על של חטים אף שהיא פרוסה ולא על שלימה של שעורים ומפני שחטים יותר יפה שאני התם דשניהם מין ז' אבל הכא מין ז' עדיף ולעולם בשדעתו לאכול את"כ משתיהן וא"כ הא דמסיק הכא ר' זעירא דהשיא כרבי יהודה אתיא ל"ל נמי דר' יהודה דקאמר מין ז' עדיף היינו כשרוצה לאכול ממין ז' וממין אחר אז מקדים לברך על מין ז' אבל לא כשאין דעתו לאכול כ"א ממין אחר וכל זה הוא מוכרח לפי דעת בעל תרומת הדשן ומיהו יש לדקדק על זה ויתבאר אי"ה לקמן בהלכה ד' ע"ש בד"ה תמן אמרין: **קורא** וכו' בשם שמואל וכו'. והתם גרים בדף ל"ו ע"א בשם שמואל דאומר שהכל דלא נטעי אינשי דקלא אדעתא דקורא ומסיק הלכתא כוותיה דשמואל:

והאטד. לקמן בסוף פ"ה דכלאים אמרינן בהאי ש"ס הקנים והאגין והוורד והאטדין מין אילן ואינן כלאים בכרם והתני ר' הושעיא אלו הן מיני דשאים הקינדס והחלימה והדמוע והאטד תמן לברכה וכאן לכלאים. אלמא דסבירא ליה להאי ש"ס דלא ילפינן ברכה מכלאים דאע"ג דלענין איסורא כאילן מחשבינן להאטד מ"מ לענין ברכה כדשאים

פירוש מבעל ספר חרדים

אינו חותם בבונה ירושלים שהיא שלישית של ברכת מזון. ומשני דעשאוה כברכת פועלין דתניא וכו': דבית ר' ינאי עבדין לה כמטבע ברכה. כלומר חתמו בה בבונה ירושלים כמו דחותמין בברכת מזון ויש לפרש דודאי כ"ע חתמי בארץ אלא כלומר אע"פ שהיא קרויה מעין ג' מזכירין היו בה דבי רבי ינאי מעין רביעית נמי וכן כתב רמב"ם ויש מזכירין בה כי אתה טוב ומטיב לכל ברוך וכו' והא דלא קראוה מעין ד' דרביעית דרבנן היא ועיקר ברכת מזון ג' לבד דהם מדאורייתא: מעין המאורע. וכן כתב רמב"ם דבין בשבת בין ביום טוב ור"ח מזכיר בה מעין קדושת היום כדרך שמזכיר בברכת מזון: קלוסקין. פת של אומן שעושה למכור והיא חשובה משל בעל הבית שעושה לעצמו: דר' יודה הוא. דאמר אם יש וכו' לקמן במתני' אבל לרבנן דפליגי עליה התם ואמרי חביב עדיף הכא מברך על דכוסמין דחביבי מדשעורין: פת טמאה וכו' פת נקייה טמאה וכו'. כתבו שתוספות והרא"ש וה"ה לפת גוים ופת של ישראל: קורא. רך של דקל כשענפיו גדילים בכל שנה ושנה כדרך האילנות הנוסף בשנה זו רך ושנה שנייה מתקשה ונעשה עץ עכ"ל רש"י ומסקנת הבבלי דמברך עליה שהכל משום דלא נטעי אינשי דקל אדעתא לאכול את הקורא שהאוכלו ממעט ענפי האילן: תני ר' יהושע וכו' דאקורא מברך בורא מיני דשאים על דרך שאמרו במסכת כלאים בירושלמי סוף פרק חמישי הדא אמרה אתרוג אע"פ שאתה אומר עליו בורא פרי העץ אתה אומר על התמרות שלו בורא מיני דשאים דלא נטעי אינשי אתרוג אדעתא דתמרות ונראה דהתם חסר בספרים ברייתא זו של ר' יהושע דעלה קאי הדא אמרה: מתניתא דרבי הושעיה פליגא על ברייתא זו דהאמרה דמברך אקורא בורא מיני דשאין דתני אלו הן מיני דשאים וכו' ולא חשיב קורא ומפרש התם במסכת כלאים בירושלמי

דלענין

שנויי נוסחאות (בו"ו) זימנא בכ"י זמינא. (בי"ג) חוטין בד"ו חיטין. (טו"ז) זעירא בד"ו זעורא. (טו"ב) הקונרס בד"ו הקינרס.